

Aktuelle og alternative menneskesyn i socialt arbejde

Ringø, Pia; Nissen, Maria Appel; Fallov, Mia Arp

Published in:
Uden for Nummer

Publication date:
2019

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):
Ringø, P., Nissen, M. A., & Fallov, M. A. (2019). Aktuelle og alternative menneskesyn i socialt arbejde. *Uden for Nummer*, (38), 16-25. <https://issuu.com/socialrdg/docs/38-udenfornummer>

General rights

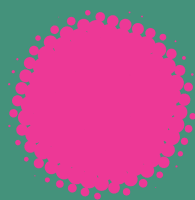
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

UDEN FOR NUMMER

38

NÅR BUDGETTET SKRIDER

- EN SPORING AF ØKONOMISKE HENSYN
I MYNDIGHEDSSAGSBEHANDLERES
BESLUTNINGSPROCESSER

**AKTUELLE OG ALTERNATIVE
MENNESKESYN I SOCIALT ARBEJDE**

VÆRESTEDER
SOM ARENA FOR MENNESKELIG
OPBLOMSTRING

OFRE FOR MENNESKEHANDEL
TIL PROSTITUTION -OG DERES MØDE
MED DET DANSKE SYSTEM

PEER REVIEWED

Aktuelle og alternative menneskesyn i socialt arbejde

AF PIA RINGØ,
MARIA APPEL NISSEN,
MIA ARP FALLOV,
LEKTORER

Der er historisk og i nyere tid sket forandringer i det politiske syn på mennesker i udsatte og sårbare positioner, og det præger på forskellige måder synet på mennesket i socialt arbejde. Formålet med artiklen er at vise, hvordan udviklingen i menneskesyn handler om, hvordan vi som mennesker kan eller bør leve vel med hinanden i et samfund præget af forventninger om udviklingen af produktivitet. I den forstand er socialt arbejdes møde med mennesker i udsatte positioner eksemplarisk for samfundets sociale konflikter og kampe om viden og menneskesyn, men også for dets muligheder for forandring

SOCIALT ARBEJDE HAR refleksioner over menneskesyn traditionelt været anset som betydningsfuldt ud fra den tanke, at måden, mennesker anskues og mødes på, er afgørende for, om socialt arbejde bidrager til det gode liv (jf. Harder & Gimmler 2015). Artiklen bidrager til denne refleksion, men fra en lidt anden synsvinkel. Den viser, hvordan menneskesynet i og omkring socialt arbejde har forandret sig på en måde, hvor de former for viden, der har et dybere fokus på menneskelige behov og livsbetingelser, har fået en mere marginal position. Særligt peger vi på, hvordan et økonomisk menneskesyn alias homo faber economicus med et ideal om menneskets økonomiske nytte og potentialer for produktivitet har fået en særlig dominerende plads i nutidig socialpolitik og i socialt arbejde. I samspil med udviklingen af bestemte post-ontologiske former for viden medfører dette menneskesyn et særligt fremadskuende, individualiseret, udviklingsorienteret blik på mennesket i socialt arbejde, hvor potentialer for arbejdsdygtighed og selvforsørgelse afsøges. Men der findes jo andet i livet end økonomi og effektivitet: Ro, stabilitet, kreativitet, tryghed, afslapning, følelseskab, fordybelse, kærlighed og meget mere. Og i det sociale arbejde kan vægtningen i forhold til kravene om produktivitet og effektivitet give konflikter for både borger og socialarbejdere.

I det aktuelle sociale arbejde er der et stærkt fokus på, at mennesker skal finde og realisere egne ressourcer, netværk og potentialer for forandring med henblik på at kunne optimere egen velfærd og klare sig selv. Det gælder på tværs af forskellige områder og målgrupper i socialt arbejde. Her er der en risiko for, at kompleksiteten i menneskers livssituation overses, at mennesker, som ikke kan mobilisere ressourcer, netværk og potentialer effektivt, nedprioriteres eller bliver betragtet som

'spild af ressourcer', og at menneskers mere 'uproduktive' behov overses. Derfor er denne udvikling også forbundet med dilemmaer i socialt arbejde. Dilemmaerne opstår, når der i mødet med udsatte mennesker opstår en indsigt i konkrete og ofte komplekse livsudfordringer samt de betingelser i menneskers liv, som bevirker, at de ikke kan udvikle sig i den tiltænkte retning. I sådanne tilfælde bliver det en kamp at tildele viden om menneskers 'uproduktive' behov en plads. Derfor trækker artiklen til sidst denne alternative og marginaliserede viden om mennesket frem, og diskuterer betydningen heraf for den fremtidige udvikling i socialt arbejde.

Artiklen formidler de overordnede resultater af forskningsprojektet 'Menneskesyn i socialt arbejde – velfærds politikker, teknologier og viden om mennesket' (2014-2018)¹, og trækker på bogen 'Menneskesyn i socialt arbejde – om udviklingen af det produktive menneske' (Nissen, Fallov & Ringø, 2018), samt øvrige udgivelser i projektet. Forskningsprojektet indbefatter:

- Et historisk dokumentstudie, der udforsker samspillet mellem udviklinger i velfærds politik og socialt arbejde i Danmark med fokus på kontinuitet og forandring i menneskesyn.²
- Et dybdegående kvalitativt feltstudie i socialt arbejde med mennesker på beskæftigelsesområdet, det boligsociale område, børne- og familieområdet samt psykiatri- og handicapområdet.³
- Et modeludviklende studie, der integrerer historiske og nutidige empiriske analyser med teoretiske synteser. Der udvikles en model til at forstå og reflektere over velfærd, menneskesyn og socialt arbejde (jf. Nissen, Fallov & Ringø (red.) 2018)

I projektet har vi inddraget mange forskellige aktører på feltet, ikke mindst socialarbejdere. Vi har drøftet foreløbige analyser på større temadage og workshops de steder, hvor feltstudiet fandt sted, og vi har fået værdifuld feedback. Det har bidraget til at forfine analyser og give retning til de hovedresultater, som vi nu vil formidle. Da disse hovedresultater kommer fra analyser på tværs af de fire områder i socialt arbejde, er der tale om en

analytisk generalisering og påpegning af generelle udviklingstræk på tværs af institutionaliserede opdelinger i socialt arbejde. Vi starter med at kaste et blik på den historiske udvikling af det produktive menneske, og hvordan denne i dag præger udviklingen i menneskesyn i socialt arbejde.

OM UDVIKLINGEN AF DET PRODUKTIVE MENNESKE

Det produktive menneske kan forstås som en særlig ide om menneskets skabende natur. Vi kalder dette menneske for homo faber [homo = menneske, faber = håndværker/skaber – én der laver noget]. Homo faber betoner, hvordan mennesket grundlæggende er et skabende og produktivt væsen, der gennem aktiv handlen er i stand til at påvirke egne livsvilkår (Arendt 1958).

Igennem vores historiske studier kan vi se, at ideen om det produktive menneske har været en stærk drivkraft i den politiske udvikling af velfærd med en stærk betoning af mennesket som et arbejdsdygtigt menneske (jf. Nissen m.fl., 2015), men at samspillet mellem velfærd og produktivitet, herunder også socialt arbejdes rolle heri, har ændret sig over tid med udviklingen af velfærdssamfundet. Særligt har især tre versioner af det produktive menneske spillet en rolle:

- Homo faber economicus: Det økonomiske menneske, der på grundlag af kalkulationer er i stand til at på nytteorienteret vis at optimere egne (økonomiske) vilkår
- Homo faber socius: Det sociale menneske, hvis vilkår forbedres gennem relationer til andre og gennem potentialet for aktivt at udrette noget i fællesskab
- Homo faber amans: Det elskende omsorgsfulde menneske, hvis vilkår forbedres gennem den sanselige og følelsesmæssige oplevelse af nærhed til og samhørighed med andre mennesker

Historisk har balancen mellem disse versioner rykket sig, så der fra og med 1980'erne har udviklet sig en stærk politisk betoning af mennesket som et arbejdsdygtigt væsen i en relativt snæver økonomisk forstand, mens blikket for den kollektive styrkelse af strukturelle mulighedsbetingelser, samt menneskets sociale, elskende og omsorgsfulde sider har fået en mere marginal betydning i den politiske udvikling af velfærd.

Vi vil nu give et eksempel på, hvordan disse udviklinger kommer til udtryk.

I 2006 lancerede den liberale VK-regering et 'Nyt menneskesyn'.

“Det handler om menneskesyn. Regeringen vil ikke være med til at opgive mennesker. Alle skal have en chance for et liv med arbejde. Når vi så ovenikøbet ved, at mennesker, som har været på kontanthjælp i adskillige år, kan komme i arbejde, så skal de ikke sendes på en permanent passiv forsørgelsesordning”
(Beskæftigelsesministeriet, 2006: forord)

MIA ARP FALLOV,

Cand.scient.adm. Forvaltning, Ph.d. Sociologi. Lektor i socialintegration og socialpolitiske strategier.
fallov@socsci.aau.dk

MARIA APPEL NISSEN,

Cand.mag. Ph.d. i sociologi. Lektor i teorier om forandringsprocesser i socialt arbejde
maan@socsci.aau.dk

PIA RINGØ,

Cand. Scient.soc. Ph.d. i sociologi. Lektor i vidensformer i socialt arbejde
ringoe@socsci.aau.dk

“Igennem vores historiske studier kan vi se, at ideen om det produktive menneske har været en stærk drivkraft i den politiske udvikling af velfærd med en stærk betoning af mennesket som et arbejdsdygtigt menneske”

Vi ved i dag, at dette menneskesyn blev understøttet af struktur-reformen (2007), adskillelsen af beskæftigelsespolitik og socialpolitik, etablering af jobcentre i kommunerne, samt af lovbestemte beskæftigelsesindsatser rettet mod at fremme aktive, arbejdende og økonomisk selvforsørgende mennesker. Dette menneskesyn ses imidlertid ikke kun indenfor beskæftigelsespolitikken, men også i socialpolitikken, på psykiatri- og handicapområdet og på børne- familieområdet. Eksempelvis blev det med ‘Barnets reform’ tilføjet, at støtte skal bidrage til at ”forberede barnet eller den unge til et selvstændigt voksenliv” (Lov om social service, 2011). Denne tilføjelse understregede, hvordan støtte til udsatte børn og unge i dag ikke kun handler om at skabe trivsel og lige muligheder i barndommen, men i lige så høj grad handler om at fremme et økonomisk profitabelt voksenliv uafhængigt af sociale ydelser.

På tværs af politiske skel er der således i de senere år kommet et stærkt fokus på det produktive, arbejdende og økonomisk profitable menneske. Homo faber economicus er blevet en stærk figur i den politiske udvikling af velfærd.⁴ Det gode liv forbindes med et liv i arbejde, og med dét menneske, der fra barndommen og gennem voksenlivet bidrager økonomisk til samfundet i et omfang, der samlet set giver overskud (Nissen, 2017). Hvor tidligere tiders socialreformer så socialpolitikken som forudsætning for at skabe en produktiv befolkning og et samfund i fremgang, vendes argumentationen i konkurrencesamfundet om: produktivitet bliver forudsætningen for velfærd. Troen på at det potentielle menneske kan bringes til at overskride eksisterende virkeligheder (og sårbarheder) er forudsætningen for socialt arbejde. Det handler om at arbejde med at holde det potentielle menneske i bevægelse, men en bevægelse der er på det rette spor. I socialt arbejde fører det til et fremadskuende fokus på (individuelle) menneskers udviklingspotentialer, en nedtoning af årsager til sårbarhed, udsathed og vanskelige livssituationer, og et fokus på at undgå langvarig hjælp:

“Jeg vil måske sige, at vi har en tro, vi tænker, at borgeren ikke skal fastlåses i det tilbud, borgeren kommer ind med, men at der hele tiden qua dokumentation skal kunne flyttes ud af flowcirklen i retningen af mere selvhjulpenhed. Nu siger vi, at borgeren er kommet ind, så kommer der en vurdering på, om borgeren overhovedet skal ind i vores system. Og der har vi jo en debat om, at langt de fleste borgere helst skal vendes i døren. Og det er ikke kun ud fra en økonomisk betragtning. Men det er ud fra en betragtning, der hedder, synes jeg, at hvis borgeren kommer ind i vores system, så sker der en marginalisering.” (Rådgiver, psykiatri- og handicapområdet, - forkortet)

Denne politiske udvikling har været understøttet af forskellige former for viden om mennesket. Den nutidige relativt snævre forståelse af mennesket som et arbejdsdygtigt og potentielt økonomisk profitabelt væsen er understøttet af det, der kan betegnes som post-ontologiske til forskel fra dybde-ontologiske former for viden. Udviklingen kan også beskrives som en udvikling fra dybder til overflader i socialt arbejde, fra et fokus på årsager til symptombehandling (Howe 2006, Ringø 2013). Dybde-ontologiske former for viden om mennesket repræsenterer en dyb forståelse af menneskers livsbetingelser, og de strukturelle, so-

cialle, fysiske og psykiske mekanismer, der enten skaber mulighedsbetingelserne for inklusion og sammenhængskraft, eller skaber udsathed, sårbarhed og vanskelige livssituationer. Til forskel herfra repræsenterer post-ontologiske former for viden et øget fokus på symptomer, effekter, adfærd og tests, samt en bølge af kontekstafhængige udrednings- og visitationsredskaber og standardiserede metoder, der alle - gennem samme empiristiske logik - anvendes med et fremadskuende blik på menneskets potentialer for udvikling. Fælles er, at en bred forståelse for årsagssammenhænge, menneskets unikke og mangeartede behov, og dialektikken mellem menneske og samfund i højere grad udelades (Ringø 2013, 2016b). Vores påstand er, at dette præger menneskesynet i socialt arbejde og de positioner, som det sociale arbejde kan indtage i relation til den politiske udvikling af velfærd.

Udviklingen i det politiske syn på mennesket og de vidensformer, der understøtter det, bevirker, at det kan blive en kamp at fastholde et fokus på menneskets behov, der ligger udenfor den økonomiske produktivitetslogik: kreativitet, nydelse, afslapning, fællesskab, fordybelse, kærlighed m.m., samt de dybere strukturelle, sociale, fysiske og psykiske forhold og mekanismer, der virker ind på menneskers livssituation. På et dybere plan præger dette også grundlæggende forestillinger om lighed. Er lighed en universel værdi, eller får mennesker først lige værd som arbejdende, selvforsørgende og dermed økonomisk værdifulde væsener? Udviklingen i kampen mellem de forskellige syn på menneskets og særligt på socialt arbejdes relation til det politiske menneskesyn har forandret sig fra at indtage en proaktiv position i forhold til formuleringen af sociale problemers årsager og det gode liv samt velfærdspolitiske og socialpolitiske ideer og løsninger, til at udvikle en mere ambivalent og i nyere tid defensiv position i mødet med politiske rationaler knyttet til homo faber economicus, der betyder, at socialt arbejde i dag til tider får en tilbagetrukket rolle i forsvaret for egne metoder og vidensformer (Nissen 2016; Fallov m.fl. 2017).

På tværs af forskellige områder i socialt arbejde hænger disse udviklinger sammen med et stærkt fokus på menneskers ressourcer, netværk og potentialer for forandring. Vi skal se nærmere på dette menneskesyn samt udfolde, hvordan det også medfører dilemmaer i mødet med mennesker i udsatte, sårbare og vanskelige situationer.

MENNESKET HAR RESSOURCER, NETVÆRK OG POTENTIALER FOR FORANDRING

I det nutidige sociale arbejde er der et stærkt fokus på, at alle mennesker har ressourcer, der kan mobiliseres. Heri ligger en post-ontologisk bevågenhed i forhold til økonomisk selvforsørgelse og produktivitet - homo faber economicus - som i socialt arbejde bliver til en optagethed af, at arbejde og selvforsørgelse er en vigtig kilde til anerkendelse og kontrol over eget liv, tiden og egen udvikling.

Der arbejdes således med at give borgeren en positiv erkendelse af sig selv og tro på, at denne har ressourcer og motivation til at opnå mål

i eget liv. Dette fører på den ene side til en individualisering, hvor der er fokus på individets indre motivation og evne til at skrive et manuskript over eget liv frem for et fokus på de strukturelle begrænsninger for ressourcetilgængeligheden (Nissen 2018). På den anden side er der også et fokus på at skabe broer mellem individet og samfundet, hvor mennesket bliver en ressource for kollektivet eller gennem sine netværk kan skabe forbindelse til samfundet, som her eksemplificeret fra beskæftigelsesområdet:

“Fælles for dem alle sammen er, at de ikke har fundet fodfæste. De har generelt haft en dårlig skolegang og lidt ustabile, belastende opvækstforhold og har modstand på systemet, modstand på verden. De føler slet ikke, de tilhører det samme samfund som os andre. De kører sådan lidt deres eget parallel-samfund derud. Så det var idéen, det var at komme ind bag ved murene og få fundet ud af, hvad er det så, der motiverer dem, hvad er det, de brænder for hvad er det, de håber på og drømmer om” (Medarbejder beskæftigelsesområdet)

Netværk har altid været et centralt omdrejningspunkt for socialt arbejde, men vi ser en øget nytteorientering og instrumentalisering af netværk i arbejdet med at udvikle det ansvarlige, selvstændige og økonomisk produktive menneske (Rose 1999, Birk 2017). Der er således indenfor alle områder i socialt arbejde mange eksempler på, hvordan netværk instrumentaliseres med henblik på at skabe ressourcer i familiernes dagligdag, skabe ejerskab over eget liv og potentielt flytte mennesket ud af det offentlige system. I det arbejde bliver netværk en model, hvorigennem det sociale arbejde betragter mennesket, og som gør det muligt at arbejde med at forme menneskets udvikling. Her er der en fare for, at blikket for de grundlæggende sociale og menneskelige behov og problemer, og de mekanismer, der skaber dem, forsvinder, mens fokus flyttes ud i en række forbindelser, der til tider tillægges magisk kraft til at forandre sårbare situationer. Netværk bliver her en metafor for det gode liv uden ensomhed, og

herved mindskes opmærksomheden på de normative praktiske betydninger en sådan vægtning af netværk kan få for mennesker uden stærke eller udstrakte netværk.

“... som jeg husker, så handlede det om at forsøge at skabe et fællesskab for forældre, der måske ikke havde så stor kontaktflade med nogen. ... sådan mere eller mindre isolerede, ja. Det der med at komme ud ad døren og måske have nogle, hvad kan man sige, nogle kontakter, man kan drage nytte af når man er forælder. Den der ensomhed, som nogle forældre sidder med, enlige mødre og fedre rundt omkring” (Boligsocial leder)

Ovenstående viser, at det sociale arbejde abonnerer på en forståelse af netværk og ressourcer, der udvider synet på det produktive menneske som mere end homo faber economicus. Mennesket betragtes som et elskende og socialt væsen og er afhængig af kærlighed, omsorgsfulde relationer samt sociale fællesskaber, hvorigennem der kan mobiliseres ressourcer og forbindelser til samfundet, for at kunne blive et produktivt menneske.

Der er således i socialt arbejde en kamp om forståelsen af det gode liv. Denne kamp vedrører også, hvorvidt alle mennesker kan - eller bør - være i stand til at mobilisere ressourcer og udviklingspotentialer ved egen kraft, eller om netop udviklingen af selvstændighed må tage afsæt i andre former for viden om mennesket. I mødet med mennesker, der er begrænset materielt over længere tid, står socialarbejdere relativt magtesløse, da de ikke har mulighed for at tilføre disse mennesker substantielt højere ydelser. De kan derfor komme til at arbejde symptombehandlende med konsekvenserne af fattigdom, frem for årsagerne. At langvarig deprivation og afsavn slider på overskuddet, er blevet påvist i utallige undersøgelser fra Allardt til de nutidige fattigdomsundersøgelser (Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, 2014; 2017; Müller m. fl., 2010). Disse undersøgelser af livet på de laveste ydelser viser netop, at langvarig økonomisk udsathed fører til en reduktion i coping-mekanismerne, hvilket indvirker negativt på menneskets mentale ressourcer i form af overblik og overskud. Desuden fører langvarig deprivation til, at det bliver sværere at se sig selv som en del af arbejdsmarkedet. Så mens forventningen er, at det er muligt at reducere offentlige udgifter gennem indsatser rettet mod menneskets ressourcer, etablering af netværk og et fokus på udviklingspotentialer, synes denne strategi at have modsatte effekt, hvis der ikke etableres 'et fundament som det hele kan stå på'. Nedenstående samtale med Lina, boligsocial medarbejder, viser, hvordan en presset økonomisk situation fører til frustration og manglende overblik, der i sidste ende kan komme til at overskygge aktiviteter, som ellers kunne føre i retning af selvforsørgelse. Lina italesætter også spændingen mellem på den ene side at have et syn på mennesket som afhængigt af materielle ressourcer, og på den anden side at være henvist til at fokusere på at arbejde med konsekvenserne af manglen på disse ressourcer.

“Netværk har altid været et centralt omdrejningspunkt for socialt arbejde, men vi ser en øget nytteorientering og instrumentalisering af netværk i arbejdet med at udvikle det ansvarlige, selvstændige og økonomisk produktive menneske”

Der opstår processer, der ”bider sig selv i halen”, og hvor noget ”hobes op”, som hun formulerer det:

“Jeg tror, det er meget naturligt, at hvis man selv har rod i økonomien, så kan det simpelthen overskygge alt. Og det vil sige, det bliver gennemsyrende både i forhold til ens parforhold, det kan have en indvirkning på ens børn, det kan have en indvirkning på den praktik, man er ude i, og så videre... Det er den der med eksistens og den der stabilitet og tryghed. Og hvis du ikke har den og har alle de andre komponenter oveni, så ophober du både frustration, du ophober magtesløshed, og du ophober sådan en 'ej, hvor ville det bare være godt, hvis det endte med, at jeg fik pension', også selvom de måske er raske og rørige og så videre, fordi de kan ikke overskue det.” (Lina, boligsocial medarbejder)

Stabilitet og tryghed anses derfor som grundlæggende dimensioner i og forudsætninger for at blive et produktivt menneske i en arbejdsmæssig forstand. Den grundlæggende trivsel skal være i orden, som en af de socialarbejdere, vi har interviewet, formulerer det, før man kan arbejde med de krav, som samfundet stiller. Samtidig kan ’kræfterne kun bruges én gang’, som nedenstående medarbejder fra handicapområdet, formulerer det:

“Han kan selv tømme opvasken, gøre rent, vaske tøj, tage på værestedet, tage bussen, vaske sig, men han kan ikke det hele, han er nødt til at vælge. Han har så og så mange kræfter, og de kan kun bruges én gang. Det handler ikke om læring. Det handler om, at han har en funktionsnedsættelse og manglende kræfter. Han oplever en kognitiv og fysisk udtrætning på grund af funktionsnedsættelsen” (Medarbejder på en handicapworkshop)

Ønsket om at kunne kompensere for funktionsnedsættelser på en måde, hvor kræfterne kan bruges på dét, der er meningsfuldt, synes centralt i ovenstående citat. Hvis denne viden i socialt arbejde ikke tillægges værdi, fremmedgøres socialt arbejde, fordi handlerummet ikke længere indbefatter strukturelle forklaringer og compensation for de former for social ulighed, som skaber problemerne (jf. Marx, [1844] 1970, Ferguson & Lavalette, 2004), og fordi de kollektive former for løsninger, der udgør et alternativ til at optimere menneskets individuelle økonomiske produktivitet og forandringsvilje, får en marginal plads. Denne fremmedgørelse kan også relateres til den potentialisering, der sker i ledelsen af både borgere og professionelle, hvor opmærksomheden på fremtidige muligheder kan fjerne blikket fra fortidige erfaringer og nutidige betingelser for at opnå konkrete indsatser og mål for social forandring (Andersen & Pors, 2016).

Ovenstående viser, at socialarbejdere ikke ukritisk internaliserer nye menneskesyn. Mange eksempler viser, at der opstår en merbetydning

i mødet mellem mennesker i form af en indsigt i den andens liv. Det er en væsentlig viden, som kan udgøre et fundament for at gøre opmærksom på de områder, hvor ’kortet’ i socialt arbejde ikke stemmer overens med ’terrænet’, samt de alternative menneskesyn, der viser sig.

MARGINALISEREDE MENNESKESYN

Hvad karakteriserer de alternative menneskesyn, som kommer til udtryk i socialarbejdernes refleksioner over fokuset på ressourcer, netværk og menneskets potentialer for forandring? På tværs af alle områder i socialt arbejde, kan vi se oversættelser af styringsrationer (Fallof og Birk 2018) og refleksioner, som udgør et alternativ til det produktive menneske alias homo faber economicus, men som samtidig tenderer til at blive marginaliseret i fokuset på udvikling af det selvforsørgende menneske. Det væsentlige er dels en kritisk opmærksomhed på, at det kan være nødvendigt at kompensere, aflaste og støtte mennesket for at skabe rum for at følgende menneskesyn kan komme til udfoldelse, og dels at fraværet af følgende forståelser for mennesket kan medføre, at man kontraproduktivt forstærker de sociale problemer, som man ønsker at mindske.

Følgende alternative menneskesyn er ligeledes præsenteret i bogen ”Menneskesyn i socialt arbejde – Om udviklingen af det produktive menneske” (2018):

“Mennesker er sociale og elskende væsener og har grundlæggende behov for at opleve både at være en del af sociale og kollektivt handlende kritiske fællesskaber samt at indgå i nære relationer, hvor de oplever og vedligeholder kærlighed, omsorg og interesse for den anden. Overskuddet til dette kan forsvinde ved et kontinuerligt pres på andre områder af menneskets liv. Samtidig kan relationer i sig selv regnes som værdifulde uden disse skal anvendes og underordnes instrumentelle forestillinger om produktivitet og selvforsørgelse.

Mennesker har behov for økonomisk, social, personlig og kropslig ro og stabilitet. Når forventningen er, at alle mennesker

“Der er således i socialt arbejde en kamp om forståelsen af det gode liv”

har ressourcer, kan og skal udnytte deres netværk, og kan overskride egne grænser og potentialer for forandring, overses det nemt, at det gode liv, også kan være forbundet med et mere basalt behov for sikkerhed, ro, stabilitet, fordybelse og tryghed. Ikke alle mennesker har samme forudsætninger og muligheder for selv at dække økonomiske, sociale, kulturelle, personlige og kropslige behov. Mennesker er derfor grundlæggende afhængige af hinanden.

Der findes grundlæggende strukturelle forskelle og sociale uligheder, og disse præger, hvordan det er at leve som menneske i samfundet. Forventningerne til, hvad der er normalt, er oftest bestemt af dem med de fleste ressourcer. Den dominerende samfundsforventning er derfor, at alle har bedst af at klare sig selv og at være selvhjulpne. Nogle mennesker har brug for kompensation, hjælp og støtte for at kunne leve op til dette. Retfærdighed er således ikke nødvendigvis sikret med standardiserede løsninger hvor alle tildeles det samme, men derimod individuelle løsninger, justeringer og tilpasninger – ”nogle har brug for mere for at opnå det samme”.

Ovenstående alternative menneskesyn kan synes banale. Ikke desto mindre kan vi se, at netop disse syn på mennesket kan have trange kår i nutidigt socialt arbejde. Der er tale om menneskesyn, der udfolder mere dybde-ontologiske former for viden om mennesket, og som inddrager situationelle samvirkende forståelser for og forklaringer på menneskers liv, handlen og trivsel i samfundet (Ringø 2016a, Ringø m.fl. 2018). Ovenstående rejser samtidig et spørgsmål om, hvorvidt der kunne være andre værdier og idealer end produktivitet, som målestok for det meningsfulde og selvstændige liv.

Hvis alternative marginaliserede menneskesyn skal kunne udfoldes i socialt arbejde, kræver det muligheder for at praktisere en dyb forståelse af menneskelige og sociale livsbetingelser, samt et økonomisk, velfærdspolitisk og videnskabeligt samspil, som muliggør, at socialt arbejde kan handle i forhold til disse betingelser.⁵ Dette bliver ekstra tydeligt, når man i det sociale arbejde kan se, at ikke alle mennesker har de ressourcer, netværk eller uendelige potentialer for forandring, som politiske strategier lægger op til. Socialarbejdere, forskere og mennesker med interesse for socialt arbejde, bør i den henseende proaktivt bidrage til at fremme dybde-ontologiske, alternative menneskesyn, hvis de skal have en plads i den fremtidige debat og udvikling af socialt arbejde. ●

NOTER

1. Projektet er støttet af VELUX og VILLUM Fonden, som er en almennyttig fond. Ud over artiklens forfattere, har projektet involveret Rasmus Hoffmann Birk, Jens Kjærulff, Andreas Møller Jørgensen, Lykke Larsen samt tre studentermedhjælpere fra hhv. Kandidatuddannelsen i socialt arbejde og Kandidatuddannelsen i sociologi på Aalborg Universitet. Man kan læse om projektet på hjemmesiden www.menneskesyn.aau.dk.
2. Udover politiske dokumenter, tidsskrifter og historiske analyser, baserede dette studie sig på en omfattende læsning af Socialrådgiveren fra og med første udgivelse i 1938.
3. Dette indbefattede kvalitative feltstudier i 18 forskellige enheder i 9 byer i Danmark, 81 interviews af enkeltpersoner eller grupper, samt 103 enheder deltagende observation varierende fra observation af enkeltstående møder til hele dage i socialt arbejde.
4. I bogen Menneskesyn i socialt arbejde. Om udviklingen af det produktive menneske udfolder vi, hvordan dette menneskesyn er forbundet med udviklingen i velfærdstater i samfund med en kapitalistisk markedsøkonomi og relaterer det til udviklingen af konkurrencestaten (Cerny 1997; Jessop 2002)
5. I bogen Menneskesyn i socialt arbejde. Om udviklingen af det produktive menneske udvikler og visualiserer vi en model, der viser, hvordan menneskesyn i socialt arbejde udvikler sig i samspil med økonomiske, politiske, teknologiske, videnskabelige og praktiske aspekter.

LITTERATUR

- Andersen, N.Å. & Pors, J.G. (2016). *Public Management in Transition. The orchestration of Potentiality*. Bristol: Policy Press.
- Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (2014). *Fattigdom mærker børns fremtid*. København: AE.
- Arbejderbevægelsens Erhvervsråd (2017) *Fattigdom trækker spor ind i voksenlivet*. København: AE.
- Arent, H. (1958). *The human condition*. Chicago: University of Chicago Press
- Beskæftigelsesministeriet (2006) *Kulegravning af kontanthjælpsområdet*. (3-4) København.
- Birk, R.H. (2017) *Infrastructuring the social: Local community work, urban policy and marginalized residential areas in Denmark*. Environment and Planning A, 49(4), 767-783.
- Bourdieu, P. (2000) *Pascalian Meditations*. Cambridge: Polity Press.
- Cerny, P. G. (1997). *Paradoxes of the Competition State: The Dynamics of Political Globalization*. Government and Opposition, 32(2), 251-274
- Jessop, B. (2002). *The Future of the Capitalist State*. Polity Press.
- Ferguson, I. & Lavalette, M. (2004). *Beyond power discourse: Alienation and social work*. The British Journal of Social Work, 34(3), 297-312.
- Fallov, M.A., Nissen, M.A., Kjaerulff, J., Ringø, P. & Birk, R. (2017). *Proactive, ambivalent and defensive relations between social work and social policy: The shaping of productivity*. I: Høgsbro, K. & Shaw, I. (red.), *Social Work and Research in Advanced Welfare States* (159-174). London: Routledge.
- Fallov, M.A. & Birk, R.H. (2018) *Translating Inclusion. Space and Culture*. <https://doi.org/10.1177/1206331218800237>
- Harder, M & Gimmler, A. (2015) *Menneskesyn og etik*. I Harder, M og Nissen M.A. (red) *Socialt arbejde i en foranderlig verden* (39-54) 1. udgave. København. Akademisk forlag
- Howe, D. (2006). *Surface and depth in social work practice*. In: Par-ton, N. *Social Theory, Social Change and Social Work*, NY. Routledge
- Marx, K. [1844] (1970) *Economic and Philosophic Manuscripts of 1844*. London. Lawrence & Wishart LTD.
- Müller, M., Andersen, J., Ejrnæs, M. & Larsen, J. E. (2010). *Livet på de laveste sociale ydelser - en kvalitativ undersøgelse af livsbetingelser og copingstrategier*. København: CASA.
- Nissen, M. A., Fallov, M. A., Ringø, P. Kjaerulff, J. & Birk, R. H. (2015). *Det produktive menneske: Om Neoliberalisme, politiske ideer og socialt arbejde som forandringsagent*. Social Kritik, 141, 14-27.
- Nissen, M.A. (2016). *Den produktive kvinde. Kroppen, kærligheden og økonomien*. Nordiske Udkast, 43(1), 4-20
- Nissen, M. A. (2017). *The impact of Neoliberalism through ideas of productivity - The Case of Child Welfare in Denmark*. I Høgsbro, K. & Shaw, I. (red.), *Social Work and Research in Advanced Welfare States* (61-75). London: Routledge.
- Nissen, M. A. (2018). *We Need to Focus on Resources. Struggling with Neoliberal Economic Rationales in Social Work with Children and Families*. I Fallov, M. A. & Blad, C. (red.), *Social Welfare Responses in a Neoliberal Era: Policies, Practices and Social Problems*. Brill Publishers.
- Nissen, M. A., Fallov, M. A., Ringø, P. (red.) (2018) *Menneskesyn i socialt arbejde. Om udviklingen af det produktive menneske*. København: Akademisk Forlag.
- Ringø, P. (2013). *Dybder og overflader i styring, viden og praksis - En undersøgelse af det sociale og psykiatriske arbejdes historiske og aktuelle vilkår for begrebsdannelse og praksis*. Ph.d.-afhandling, Institut for Sociologi og Socialt Arbejde, Aalborg Universitet. Kan downloades her: http://vbn.aau.dk/files/206114199/Afhandling_Pia_Ring_VBN.pdf
- Ringø, P. (2016a). *Skidt med årsagen, når bare vi er pålidelige: Psykiatriske diagnoser historiske indhold, udvikling og funktion*. Tidskrift for Forskning i Sygdom og Samfund, 13(25), 57-72.
- Ringø, P. (2016b). *Konstruktivisme og realisme i eksemplarisk metode*. I: Hansen, BB. & Ingemann, J.H. (red.), *At se verden i et sandkorn: Om eksemplarisk metode* (1. udgave) (171-185). Frederiksberg: Samfunds-litteratur.
- Ringø, P., Nissen, M.A., Fallov, M.A., Kjaerulff, J. & Birk, R. (2018). *Behind political ideas of welfare and productivity: Exploring ontological models and forms of exclusion*. Social Work and Society, 15(2).
- Rose, N. (1999) *Powers of Freedom - Reframing political thought*. Cambridge: Cambridge University Press.

